

DR ANETA DAWIDOWICZ

Recenzja książki: **Marcin Wichmanowski, *Działalność i myśl polityczna Aleksandra Bogusławskiego (1887–1963) polityka ruchu ludowego***, Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej, Lublin 2010, ss. 345

Badania nad dziejami i myślą polityczną polskiego ruchu ludowego mają już odległą i głęboką tradycję. Zintensyfikowały się w okresie tzw. odwilży po październiku 1956 roku, a ściślej na przełomie lat 50. i 60. W 1959 roku ukazał się pierwszy numer „Roczników Dziejów Ruchu Ludowego” – pisma naukowego, spełniającego rolę forum wymiany doświadczeń badawczych. W rok później – w 1960 roku utworzono placówkę naukową – Zakład Historii Ruchu Ludowego, który inspirował i koordynował prace badawcze o ruchu ludowym. Lata 60. XX wieku to okres kiedy najbardziej rozwinęły się badania nad ruchem ludowym. Aktualny stan badań nad polskim ruchem ludowym wskazuje na pokażny dorobek – z drugiej zaś strony, ujawnia ogromne jeszcze potrzeby. Dotychczasowy rozwój badań cechowała nierównomierność w czasie i zróżnicowanie osiągnięć na różnych polach badawczych¹.

¹ Zob. J. Jachymek, *Dorobek historiografii polskiego ruchu ludowego*, [w:] *Dorobek polityczny i organizacyjny ruchu ludowego: materiały Ogólnopolskiego Zjazdu Historyków Wsi i Ruchu Ludo-*

Zainteresowanie biografistyką utrzymuje się w polskim piśmiennictwie naukowym od wielu lat. Istotne miejsce w dorobku badawczym zajmują liczne opracowania biograficzne teoretyków i polityków ruchu ludowego. Do tej pory ukazało się wiele prac o charakterze biograficznym. Do syntetycznych opracowań z biografistyki należy praca pod redakcją A. Więzikowej² o przywódcach ruchu ludowego oraz T. Kisielewskiego³ o portrecie zbiorowym działaczy ludowych. Wydawnictw książkowych doczekali się wybitni przywódcy ruchu ludowego: Wincenty Witos⁴, Maciej Rataj⁵, Jan Dąbski⁶, Karol Lewakowski⁷, Stanisław Mikołajczyk⁸, Jan Stapiński⁹,

wego w 110-lecie działalności politycznego ruchu ludowego, 26 października 2005 w Warszawie, red. J. Gmitruk, Warszawa 2005, s. 11–23.

² *Przywódcy ruchu ludowego. Szkice biograficzne*, red. A. Więzikowa, Warszawa 1968.

³ T. Kisielewski, *Heroizm i kompromis. Portret zbiorowy działaczy ruchu ludowego, część I: Okres zaborów, Warszawa 1977, część II: Rzeczpospolita, wojna i okupacja, Polska Ludowa, Warszawa 1979.*

⁴ A. Zakrzewski, *Wincenty Witos chłopski polityk i mąż stanu*, Warszawa 1977.

⁵ A. Kołodziejczyk, *Maciej Rataj 1884–1940*, Warszawa 1991.

⁶ S. Giza, *Jan Dąbski. Całe życie dla ludu*, Warszawa 1979.

⁷ S. Pastuszka, *Karol Lewakowski: poglądy i działalność społeczno-polityczna*, Warszawa 1980.

⁸ A. Paczkowski, *Stanisław Mikołajczyk czyli kłaska realisty [zarys biografii politycznej]*, Warszawa 1991.

⁹ K. Dunin-Łasowicz, *Jan Stapiński – trybun ludu wiejskiego*, Warszawa 1969.

Jakub Bojko¹⁰, ks. Eugeniusz Okoń¹¹, Irena Kosmowska¹², Tomasz Nocznicki¹³, Bogumił Labusz¹⁴, Arka Bożek¹⁵, Michał Kajka¹⁶, Józef Grudziński¹⁷.

Przygotowane przez Marcina Wichmanowskiego opracowanie monograficzne poświęcone biografii politycznej Aleksandra Bogusławskiego (1887–1963) jest cennym wkładem do wiedzy o polityku, który odgrywał poważną rolę w poszczególnych etapach rozwoju polskiego ruchu ludowego. Aleksander Bogusławski był działaczem i politykiem ruchu ludowego żyjącym aż w trzech epokach. Działalność społeczno-polityczną rozpoczął jeszcze w okresie zaborów, następnie działał czynnie w odrodzonej Polsce. Jego ostatnie lata aktywności przypadły na okres Polski Ludowej.

Bogusławski niewątpliwie zasługiwał na rzetelną i wnikliwą biografię. Jego życie i działalność polityczna były nierozdzielnie związane z dziejami ruchu ludowego. Był publicystą, członkiem władz naczelnych stronnictw ludowych, działaczem samorządowym, posłem trzech kolejnych kadencji sejmu Rzeczypospolitej okresu międzywojennego, po zakończeniu II wojny światowej – posłem do Krajowej Rady Narodowej, członkiem Polskiego Stronnictwa Ludowego i Zjednoczonego

Stronnictwa Ludowego. Odgrywał istotną rolę w polskim życiu politycznym, czynnie uczestniczył w procesie odbudowy państwa polskiego. W jego myśli politycznej istotne miejsce odgrywała kwestia niepodległości Polski.

Był niezwykle czynny na wielu płaszczyznach życia publicznego. Niezmiernie ważna była dla niego praca społeczna i oświatowa na rzecz ludności wiejskiej. Dla młodzieży wiejskiej organizował wieczorowe kursy, głośne czytanie pism i książek, wycieczki krajoznawcze. Dla mieszkańców wsi organizował pogadanki i odczyty z zakresu oświaty, wychowania i higieny. Był twórcą zespołu teatru amatorskiego. Założył placówkę spółek mleczarskich w Żarnowicy, a następnie w Bogusławicach i Goleszach. Czynnie udzielał się na rzecz odzyskania niepodległości. Rozprowadzał tajne czasopisma „Polak” i „Polska”, opowiadał się za koncepcją bezkompromisowej walki z Rosją w drodze o odzyskanie niepodległości Rzeczypospolitej. Podczas studiów w Polskiej Szkole Nauk Politycznych w Krakowie nawiązał współpracę z Zarzewiem – organizacją niepodległościową, skupiającą młodzież szkół średnich i wyższych, został działaczem Legionu Niepodległości, kierującego Zarzewiem i redaktorem „Drużyny”. Organizował spotkania działaczy stronnictw chłopskich i współorganizował kółka rolnicze. W 1915 roku był jednym z założycieli Polskiego Stronnictwa Ludowego „Wyzwolenie”. Od początku zasiadał we władzach stronnictwa i w latach 1916–1918 redagował jego organy prasowe, najpierw była to „Polska Ludowa”, a następnie „Wyzwolenie”. Publikował na łamach wielu czasopism, m.in.: „Zorza”, „Tygodnik Polski”, „Drużyna”, „Lud Polski”, „Gazeta Ludowa”, „Goniec Warszawski”, „Społem”, „Ognisko”. Swoje teksty adresował głównie do chłopów i młodzieży wiejskiej, a ponieważ poziom oświaty na wsi był niski,

¹⁰ B. Kasperek, *Jakub Bojko 1857–1949*, Lublin 1998.

¹¹ T. Rak, *Ksiądz Eugeniusz Okoń*, Warszawa 1960.

¹² R. Kociowa, *Irena Kosmowska*, Warszawa 1960.

¹³ H. Mierzwiński, *Tomasz Nocznicki*, Warszawa 2002.

¹⁴ H. Syska, *Mazurski generał [Bogumił Labusz]*, Olsztyn 1971.

¹⁵ R. Hajduk, *Arka Bożek*, Katowice 1963.

¹⁶ W. Piechocki, *Michał Kajka [1858–1946]*, Warszawa 1958.

¹⁷ D. Kozyrski, *Józef Grudziński 1903–1944. Polityk ruchu ludowego*, Warszawa 2004.

dokładał starań, aby jego publicystyka była zrozumiała dla odbiorców. W okresie I wojny światowej Bogusławski podjął działalność konspiracyjną, wstąpił do I Brygady Legionów Polskich i został redaktorem pisma „Do Broni”, propagującym aspiracje niepodległościowe. W 1922 roku wszedł z ramienia PSL „Wyzwolenie” do Sejmu. Był posłem przez cztery kolejne kadencje tj. do 1935 roku. Po połączeniu stronnictw chłopskich w marcu 1931 roku. Bogusławski brał czynny udział w pracach Stronnictwa Ludowego i stale zasiadał w jego władzach jako członek Rady Naczelnej, członek Naczelnego Komitetu Wykonawczego i członek Głównego Sądu Partyjnego. Podczas okupacji Bogusławski brał czynny udział w konspiracyjnych pracach Stronnictwa Ludowego ROCh. Po wyzwoleniu należał do Polskiego Stronnictwa Ludowego, a następnie do Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego. W tym okresie zajmował się przede wszystkim publicystyką. Zamieszczał swoje artykuły w „Chłopskim Sztandarze” i „Gazecie Ludowej” – organach PSL – oraz w „Wiciach”. W 1950 roku przeszedł na emeryturę. Do ostatnich chwil swego życia pisał obszernie pamiętniki i współpracował z Zakładem Historii Ruchu Ludowego przy ZSL. Za swoją działalność i wybitne zasługi dla ruchu ludowego i wsi polskiej odznaczony został w 1957 roku Krzyżem Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski. Zmarł w Warszawie 6 grudnia 1963 roku.

Biografia Bogusławskiego została osadzona na tle społecznych, politycznych i kulturalnych realiów wsi polskiej. Pozytywnie należy ocenić układ strukturalny pracy. Opracowanie *Działalność i myśl polityczna Aleksandra Bogusławskiego (1887–1963) polityka ruchu ludowego* jest dwuczęściowe. Pierwsza część zawiera opis życia i działalności politycznej Aleksandra Bogusławskiego. Część druga odnosi się

do jego myśli politycznej i obejmuje inspiracje myśli politycznej, zagadnienia ustrojowe, poglądy społeczne i gospodarcze, położenie Polski w środowisku międzynarodowym. Część pierwsza pracy zawiera 3 rozdziały, natomiast część poświęcona myśli politycznej obejmuje 4 rozdziały. Układ pracy jest logiczny i proporcjonalny. Część biograficzna ma charakter chronologiczny, część dotycząca myśli politycznej posiada charakter problemowy. Takie ujęcie pracy pozwoliło w pełni przedstawić życie i twórczość polityczną Bogusławskiego. Książka, oprócz części zasadniczej, zawiera również wstęp, zakończenie, drogi realizacji, wykaz źródeł i literatury, wykaz skrótów, indeks osób i aneks zawierający liczne fotografie przedstawiające bohatera pracy.

Podjęty temat badawczy nie doczekał się dotąd opracowania monograficznego. We współczesnym piśmiennictwie naukowym brakowało opracowania całościowo zajmującego się działalnością i myślą polityczną Aleksandra Bogusławskiego. Recenzowana książka została przygotowana z niebywałą starannością. Zwraca uwagę klarowny i czytelny język narracji. Praca powstała w oparciu o solidną i właściwie dobraną bazę źródłową oraz bogatą literaturę naukową. Opracowaniu tematu sprzyjały materiały źródłowe o różnorodnej proveniencji. Na pierwszym miejscu należy wymienić liczne teksty autorstwa Aleksandra Bogusławskiego w postaci druków zwartych, artykułów prasowych oraz literatury wspomnieniowej. Omawiana książka powstała przy uwzględnieniu szerokiej bazy źródłowej, której podstawę stanowiły liczne dokumenty wytworzone przez działaczy ruchu ludowego, czyli programy polityczne, deklaracje ideowe, sprawozdania ze zjazdów, odezwy, instrukcje, druki propagandowe, różne formy wypowiedzi przywódców i teoretyków partii, takie jak: artyku-

ły prasowe, prace teoretyczne i publicystyczne czołowych działaczy i ideologów.

Charakteryzując bazę źródłową opracowania, należy zwrócić uwagę na materiały archiwalne. Wykorzystano szereg materiałów archiwalnych przechowywanych w zbiorach: Archiwum Akt Nowych w Warszawie, Archiwum Akt Dawnych w Warszawie, Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie, Biblioteki Narodowej w Warszawie, Archiwum Państwowego w Lublinie, Archiwum Biblioteki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego w Lublinie. Istotne znaczenie należy przypisać literaturze pamiętnikarskiej i wspomnieniowej.

Otrzymaliśmy potrzebną, wypełniającą istotną lukę w literaturze przedmiotu, rzetelną biografię polityczną Aleksandra Bogusławskiego. W prezentowanej monografii z powodzeniem udało się zrekonstruować w sposób całościowy życie, działalność i poglądy Aleksandra Bogusławskiego. Jego postać została przedstawiona na szerokim tle, w kilku perspektywach. Autor prezentowanej monografii ukazał go jako polityka, człowieka nieprzeciętnego, wyjątkowo aktywnego, obywatela i patriotę, głęboko rozumiejącego ówczesne realia życia społecznego i politycznego. Cenne jest to, że Autor starał się też ukazać życie osobiste i rodzinne Bogusławskiego, jego relacje z najbliższymi mu ludźmi. Udało się przedstawić poszczególne etapy życia i działalności Bogusławskiego w oparciu o czytelne cezury czasowe, wskazać na różne sfery jego aktywności w poszczególnych okresach i ich specyfikę, ukazać czynniki determinujące jego zachowania i poglądy. Zaprezentowane są one na tle innych szerszych wydarzeń społecznych i politycznych.

Wśród metod badawczych zastosowanych w pracy na plan pierwszy wysuwa się analiza świadectw myśli politycznej i śladów myśli po-

litycznej. Oprócz tego wykorzystano: systematyzację koncepcji politycznych, opis wynikający z analizy rzeczywistości, metodę behawioralną i komparatystyczną.

W książce zamieszczono liczne fotografie samego Aleksandra Bogusławskiego, osób, z którymi współpracował, a także miejsc, w których mieszkał i pracował. Podsumowując, opracowanie zasługuje niewątpliwie na uwagę, przede wszystkim ze względów poznawczych. Książka stanowi ważny wkład w rozwój badań nad dziejami i myślą polityczną polskiego ruchu ludowego. Może być interesującą lekturą dla każdego czytelnika, można polecić ją badaczom polskiej myśli politycznej, a zwłaszcza ruchu ludowego, studentom historii, politologii oraz miłośnikom dziejów najnowszych.

Aneta Dawidowicz

RAFAŁ ŁĘTOCHA

Recenzja książki: Marcin Panecki, Kazimierz Pużak (1883–1950). *Biografia polityczna*, Wydawnictwo „Neriton”, Warszawa 2010, ss. 264

Kazimierz Pużak to postać z pewnością nie-tuzinkowa, aczkolwiek, jak się wydaje, trochę zapomniana i stosunkowo słabo obecna w literaturze naukowej. Musi to z pewnością dziwić z tego powodu, iż przez lata był on liderem Polskiej Partii Socjalistycznej (PPS) decydującym w dużej mierze o jej obliczu ideowym i działalności politycznej, był świadkiem i uczestnikiem wszystkich istotnych dla państwa i narodu polskiego wydarzeń w pierwszej połowie XX wieku. Niewątpliwie obok Adama Ciołkosza, Mieczysława Niedziałkowskiego czy Zygmunta Zaremby należał do działaczy socjalistycznych mających największy wpływ